

Câteva caracteristici ale portului popular femeiesc din Dolj

Roxana Deca

Doljul se află printre cele mai vechi unități administrative din sud-estul României, înglobând, în cea mai mare parte, fâșia de câmpie din lungul Dunării, cu lunca pitorească de lângă Calafat. Specificul de județ de câmpie conferă, în mod firesc, și portului popular din Dolj caracteristici proprii, deoarece, ca element strict utilitar, costumul popular este legat de condițiile geografic-climatice, de ocupațiile și meseriile tradiționale practicate în fiecare zonă.

Funcția utilitară nu epuizează valențele costumului popular, ci, prin forma pieselor, ornamente, culoare, semnificații ale podoabelor, diferențieri ale ornamenticii pe vârste sau în raport cu scopul purtării (la lucru, la ceremonii, la materializarea unor obiceiuri etc.) – ea trece pe un plan secundar. Se accentuează, în schimb, rolul costumului popular de document, de martor al istoriei unui popor, de depozitar al trăirilor lui sufletești și al concepției sale de viață. Expresie a unei viziuni stilistice aparte el devine, de fapt, unul dintre componentele definatorii ale specificului național. Oltenia cuprinde zone etnografice cu o individualitate artistică de mare expresivitate, cunoscând o diversitate de tipuri de costume.

În general, majoritatea pieselor componente ale costumului popular au o origine străveche, iar referindu-ne strict la costumul oltenesc, catrința sau fota se recunoaște pe figurine din cultura Vădastra, iar pe figurinele descoperite în necropola de la Cârna sunt imortalizate opregul în franjuri, catrința și betele.

Diferențierea pe vârste a costumului femeiesc este dată de aspectele ce țin de găteala capului, de ornamentică și cromatică, iar găteala capului la femei ține de tradiții ancestrale. Simbolizează dorința individualizării vârstei. Fetele purtau două cozi sau una singură, cu cărare pe mijloc sau într-o parte. Vara se purta părul descoperit, iar pe timp de iarnă se foloseau broboadele din lână. Înainte de căsătorie, fata purta flori în cosițe, însemn al nubilității. Coafura femeilor tinere și a fetelor mari consta în pieptănatul și aranjatul coadelor, unele pe cap, iar altele pe spate și înnodate la vârfuri cu funde și panglici colorate, cu precădere roșii.

Când treceau într-un nou statut social, nu mai aveau voie să poarte flori în păr. Femeile tinere își pieptăneau părul cu cărare pe mijloc sau pe-o parte, îl împleteau de la frunte în două cozi pe care le adunau în coc, în creștetul capului ori la ceafă. Bătrânele adunau părul la ceafă, în două codițe, legate cu baieră neagră sau albă.

De regulă, fetele purtau capul descoperit, însă în Dolj se mai purtau și tulpanele albe cu șiraguri de mărgele pe margine. După căsătorie, încă din noaptea nunții, femeile erau obligate să-și acopere complet părul. În partea de sud a Doljului, acolo unde influențele balcanice au fost foarte puternice, în ritualul de nuntă se folosea fesul. Confectionat din postav roșu, se așeza direct pe păr și se acoperea cu cârpa sau marama. El apare frecvent în găteala capului miresei și înlocuiește marama. În zonele Amărăști, Daneți, fesul putea fi și de culoare albă

sau albastră, iar aici culoarea apare ca marcă pentru starea socială sau vârsta miresei.

În toate localitățile din Dolj s-au purtat „cârpe” de cap și marame. Ștergarele sau „cârpele” de cap erau țesături lungi, dreptunghiulare, confecționate din cânepă, bumbac sau din bumbac și borangic, fiind purtate de persoanele în vârstă. De culoare albă, ștergarele sau „cârpele” sunt ornamentate cu alesături la capete sau în câmpul central al piesei. Motivele decorative mai des întâlnite sunt cele florale și avimorfe. La ștergarele bătrânești, motivele erau mai ales cele formate din grupuri de dungi sau motive geometrice. Maramele sunt țesături fine realizate din fire de borangic de diferite nuanțe, de la alb la galben intens, simple sau cu alesături. Țesute în două ite, maramele au ornamentație policromă și geometrică spre capetele care erau lăsate să fluture libere pe spatele sau pe pieptul femeii; câteodată maramele se agățau de coc și rămâneau cu capetele suspendate pe spatele femeilor; alteori marama se înfășura sub bărbie și avea un capăt pe spate și altul pe umărul stâng. Se obișnuia ca, în unele localități din Dolj, mai ales în satele limitrofe aflate în vecinătatea orașelor, să se pună înainte o basma, tulpan sau „tesmenel” peste coafura.

Treptat toate piesele pentru acoperit capul au fost înlocuite cu basmale sau broboade procurate din comerț.

Așa cum menționam, una dintre piesele esențiale ale costumului tradițional românesc o reprezenta cămașa. Cea de lucru se țesea, de regulă, în două ite, din cânepă. Era compusă din foile pieptului, ale spatelui și ale mânecilor, asamblate în mai multe feluri. Specifice Doljului sunt atât cămașa de tip carpatic, cu foile încrețite în jurul gâtului, dar și tipul de cămașă în care mânecile sunt prinse de umăr. Fiecare din aceste tipuri de bază are variante în funcție de alte particularități de croi, un interes deosebit prezentând cămașa sau „ciupagul” cu placă, des întâlnită în partea de sud a Doljului, mai ales în zilele de lucru.

După destinație și vârstă, câmpii ornamentali ai cămășii, plasați pe piept, mâneci și poale, erau fie numai marcați, la piesele de lucru, sau mult amplificate la costumul de sărbătoare. Cămășile purtate de bătrâne, cusute cu acul la un fir, cu jumătate de punct, sau alese în războiul de țesut, erau sumar decorate, spre deosebire de cele ale fetelor sau femeilor tinere, care aveau decorul bogat, dispus pe piept și mâneci.

Suprafața mânecii este decisivă pentru tipologia cămășii. Obișnuit, decorul acesta se grupează în trei spații: „altița” pe umăr, „încrețul” sub altiță și „râurii” pe braț.

Principalul material folosit în ornamentarea cămășii era arniciul. Motivele dominante erau cele geometrice (romburi, pătrate, triunghiuri, cercuri, spirale în formă de „S”, în combinații diverse, fiind realizate cu acul sau, prin alesătură, în război. Pe piept și spatele cămășilor se prelua un motiv din compoziția altiței, care era repetat și încadrat în registre decorative.

Peste poalele cămășii, femeia puneia fota, vâlnicul, catrința sau opregul.

Acestea formează, alături de cămașă sau „ciupag”, piesele de bază ale costumului popular femeiesc. Din punct de vedere al structurii morfologice se identifică:

1. Vâlnicul și zăvelca încrețite, cu care se înfășoară corpul. Vâlnicul reprezintă un fel de fotă de cca 2-4 m lungime și 0,70-0,80 m lățime, care se purta încutat și foarte evazat. În Dolj s-a purtat cel cu fond roșu, decorat cu motive geometrice sau flori stilizate, dispuse în benzi longitudinale (de culoare brun, negru, bleumarin etc.)
2. Catrințele sau boscelele. Specifice zonei de sud, boscelele sunt țesături cu urzeala ascunsă, foarte subțiri în comparație cu vâlnicele și zăvelcile. În general, au fond roșu-vișiniu, pe care alternează registrele alese cu vergi de culoare verde închis, galben, albastru. Inventarul de motive decorative este foarte bogat, fiind alcătuit din figuri geometrizzante: romburi, linii frânte, șerpișori, pristornice, racul, cârlige etc.; motive unghiulare: coarnele berbecului, la care se adaugă motivele provenite din ornamentica chilimului, cum sunt: motivele antropomorfe, motivele florale, motivele zoomorfe, motivele avimorfe.
3. Prestelcile, formate din două piese, una mai lată și puțin încrețită, care se poartă în spate și alta îngustă, care se poartă în față.

Pe sub fotă sau vâlnic, corpul se înfășura de cele mai multe ori cu brâul de 2-4 m lungime. La talie, deasupra pieselor de port care acopereau poalele cămășii, femeile încingeau bete înguste, țesute în patru ițe, lucrate din lână cu alesătură în năvădeală. Betele fetelor aveau și măргеle pe margine.

Pentru anotimpul friguros era folosită șuba, confecționată din dimie, evazată la poale prin clini laterali și frontali, cu mânecile prinse de umăr și răsfrânte. Gulerul este drept și îngust, articulațiile piesei sunt evidențiate de găitane de diferite culori. Persoanele mai înstărite foloseau giubeaua. Iar pentru anotimpul rece și ploios se utiliza ipingeaua, de culoare neagră. În partea de sud a județului Dolj, ipingeaua era decorată cu aplicații de postav colorat sau găitane.

O altă categorie de piese de port folosite în zilele de lucru, dar mai ales în cele de sărbătoare, sunt cele confecționate din blană de oaie. Cojocul scurt, pieptarul, sau fundătura sau minteanul sunt piese cu decor specific fiecăreia dintre ele. Aplicațiile din piele vopsită în negru și maro la buzunar, guler și încheieturi, se întâlnesc la pieptarele folosite în zilele de lucru. Broderia pe piele dispusă de jur împrejur, executată cu lănică roșie, vișinie, violet, verde, galben etc., sub formă de merișor, flori, bătaie, peștișori, cosoare, precum și bentița de lână neagră împodobesc cojoacele femeiești din Dăbuleni. De regulă, motivele cele mai des întâlnite pe cojoacele de fete sunt păsările, pe cojoacele femeiești motive florale și circulare, iar pe cele bărbătești conuri de brad. Pieptarul și cojocul au avut un rol special în ceremonialul de nuntă, deoarece mirele avea obligația să poarte pieptar, iar cojocul nu lipsea din zestrea miresei.

În picioare, încălțăminte specifică populației din zona Dolj a fost opinca legată de picior cu nojițe din curele de piele. Piciorul era învelit cu obiele din dimie. La sărbători, femeile purtau în opinci „tureci” sau „călțuni”. Pielea din care

erau confecționate opincile era cea de bou sau vițel, sau de porc, argăsită sau nu. Cei mai înstăriți purtau cizme sau ghete cu tocuri înalte, ghete cu nasturi sau cu șiret. În general, ghetele se încălțau numai la sărbători sau cu prilejul deplasărilor la oraș.

Satul doljean, asemenea tuturor satelor românești, a fost supus unor norme de drastică depopulare în timpul comunismului, iar sărăcia perpetuată după revoluție a dus, încet și sigur, la o catastrofă demografică. Transformările sociale de după revoluție nu au avut menirea de a păstra satul românesc drept rezervor și sursă culturale pentru viitor, ci dimpotrivă, au transformat satul într-o consecință negativă a modelului socio-cultural actual al României.

Ca urmare a degradării culturii tradiționale, piesele de port au rămas numai în amintire, rar se găsesc și în câte o ladă de zestre a bunicilor, astfel încât costumul popular cu structura sa morfologică poate fi văzut doar în colecțiile muzeului.

Bibliografie selectivă:

Elena Secoșan, Paul Petrescu, *Portul popular de sărbătoare din România*, Editura Meridiane, 1984.

Charles Laugier, *Sănătatea în Dolj. Monografie sanitară*, Editura Info, 2010.

Hedvig – Maria Formagiu, *Portul popular din România*, catalog tipologic, Muzeul de artă populară al Republicii Socialiste România, București, 1974.

Doina Ișfănoni, Paula Popoiu, *Costumul Românesc de Patrimoniu din Colecțiile Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”*, CNI CORESI S.A., București, 2008.